

SZEMELVÉNYEK
A DRÁMA SAJTÓ- ÉS
RÁDIÓVISSZHANGJÁBÓL

KÉSZÜL A LÉGSZOMJ

Beszélgetés Virág Mihály rendezővel

A Szabadkai Népszínház magyar együttese lázasan készül az évad egyik legnagyobb eseményére. DEÁK FERENC *LÉGSZOMJ* című színművének ősbemutatójára. Deák darabját, akárcsak az Áfonyákat, VIRÁG MIHÁLY állítja színpadra. Vele beszélgettünk el a darabról és az előkészületekről.

– Hogyan állnak a Légszomj előkészületei?

– Az asztalipróbák végén tartunk, kielemeztük, kihámoztuk a darab értelmét, hangulatát. A szereplők kivétel nélkül felvillanyozódtak. Tetszik nekik a darab. Meglepően lelkesedve boncolgatják tovább a szöveget és az alakokat, ami ritka dolog egy ilyen modern hangvételű, kissé szürrealista ízű műnél, mint amilyen a Légszomj.

– Hogyan jellemezné Deák drámáját, és milyen színpadi megoldásokra nyújt ez a mű lehetőséget?

– Deák Ferenc legújabb darabja teljesen újszerű alkotás, formailag és tartalmilag is lényegesen különbözik az Áfonyáktól. Azzal, hogy a mi sorsunk kérdéseit is boncolgatja, lelkiismeretünket akarja felrázni, rá akar ébreszteni arra, hogy sorsunkat tulajdonképpen nekünk kell irányítanunk. Igen időszerű és mély értelmű gondolatokat vet fel erősen sűrített formában, és ez a közlés mód adja a darab varázsát, a rendező és a színész számára, de ugyanakkor nehéz feladat elé is állít bennünket. Mert a szöveg mögé, a sorok közé sok olyan szertartásos színpadi elemet

kell szerkeszteni, amelyek egyértelművé teszik, hangsúlyozzák a darab mondanivalóját, és amelyek ugyanakkor a modern színpadi nyelv eszközei is. A Légszomj színpadi megoldások szempontjából a Caligulával és az Áfonyákkal állítható egy sorba. Arra törekszem, hogy az alakok minél közelebb kerüljenek hozzánk, a nézőkhöz, hogy saját sorsukat fedezzük fel bennük.

– Kik a rendező munkatársai, az előadás szereplői?

– A díszleteket a szerző ötletei alapján Hupkó István tervezi és készíti, a ruhákat pedig Radmila Radojević tervei alapján készítjük. A hanghatásokat Fece Iván, a Rádió munkatársa állítja össze, az előadás lektora pedig Ágoston Mihály. A Légszomj szerepeit Salamon Sándor, Barácius Zoltán, R. Fazekas Piri, Kasza Éva, Ábrahám Irén, Szél Péter, Apró Ernő, Medve Sándor, Sánta P. Lajos és Godányi Zoltán keltik életre.

– Mikorra várható a bemutató?

– Említettem, jelenleg a mozgópróbák előtt állunk. Nagyon komoly munka vár még ránk, de valószínűleg február 15-ig sor kerül a bemutatóra.

G. [Gerold László]

Magyar Szó, 1971. január 23., 21. sz., 12. p.

Készül a Légszomj
ERKÖLCSI KATARZISAINK DRÁMÁJA
Beszélgetés Deák Ferencsel

A Szabadkai Népszínház magyar együttese – amint erről már írtunk is – jelenleg jugoszláviai ősbemutatóra készül. Február derekán kerül először színre Deák Ferenc Légszomj című drámája. A bemutató színházunk és irodalmunk jelentős eseményének ígérkezik. Ezúttal a legilletékesebbel, a szerzővel beszélgettünk a Légszomjról.

– A dráma legfőbb követelménye, hogy nekünk szóljon, írójon. Hogyan jut ez a szempont kifejezésre a Légszomjban?

– Szerintem ennek a drámának az a legfőbb ismérve – ha egyáltalán beszélhetek saját művem célzott jellegzetességeiről –, hogy fenntartások nélkül szól azokról a katarzishiányokról, amelyek korunkban érződnek hatványozottabban, de gyökereik sokkal mélyebbek. Itt említeném meg: egyeseknek úgy látszik, szívügyük, hogy sajátjaik továbbra is nagy szolgálkúsággal viszonyuljanak az adott körülményekhez. Ez az a mindenáron „segíteni akaró” harmadik személy, akivel én se most, se pedig a darab bemutatása után nem vagyok hajlandó polemizálni. Róla ugyanis a Légszomjban nagyon világosan beszélek. A drámában ez az illető a nagy Ő, aki csodálatosan tudott helyezkedni, aki játszi könnyedséggel úszta meg a legválságosabb időszakot (például a tájékoztatóirodás korszakot), volt „kulturmisi”, agitátor, funkcionárius és ítélőbíró, aki emberi sorsok fölött ítélkezett, s ítélkezik ma is.

– Kik a Légszomj hősei?

– Számomra ez a dráma nem politikai, hanem kimondottan erkölcsi jellegű, hősei egy vajdasági magyar család tagjai. Az ő segítségével mondom el mindazt, amit évek hosszú során, újságíróként feljegyeztem, s amiről még se cikkben, se más formában eddig nem beszéltem. Itt van az apa, a korrupt, a kérges szívű, az esendő, aki végeredményben mégis a család – olyan amilyen – oszlopa. Itt él valahol a közelben a minden értelemben kiszolgáltatott anya, továbbá a testamentumra éhes legidősebb fiú, a gyermekkorában elhunyt lány – a szelleme jelentkezik –, Donát, a középső fiú, aztán korunk tragikus figurája, a motoros legkisebb fiú, és a meny, a legjobban sikerült figura. Tulajdonképpen minden figura szintézissel született, nem is törekedtem arra, hogy dramaturgiai klasszikus típusokat formáljak meg. S ezért tartom sokkal inkább fontosnak az együttessel való együttműködést, mint az Áfonyák esetében.

– *Miért Légszomj a darab címe, és mit példáz a cím?*

– Meggyőződésem szerint nincs még egy olyan alkotmány, mint a jugoszláv, amely ekkora teret adna a nemzetiségeknek. A tér tehát megvan, végső ideje, hogy gátások nélkül megteremtsük benne légkörünket is. Donát azért fuldoklik, mert képtelen megteremteni azt a légkört, amelyben ő és családja nyugodtan, minden kisebbségi vagy idegenségérzet nélkül élhet. Meggyőződésem szerint fölnevelkedett ma már egy olyan értelmiségi gárda, gondolok itt a műszaki és a humán értelmiségre egyaránt, amely nagyszerűen példázhatja azt, hogy nekünk is lehet légkörünk. Ez itt létkérdés. A Légszomj családja tulajdonképpen egy negatív magatartásmodellt példáz. Azt, hogyan nem kell, hogyan nem szabad élnünk.

G. [Gerold László]

Magyar Szó, 1971. január 27., 25. sz., 8. p.

SOKRÉTŰ MAI DRÁMA

Beszélgetés Ágoston Mihály tanársegéddel, a darab lektorával

Február derekén kerül először színre a Szabadkai Népszínházban Deák Ferenc Légszomj című drámája. Ez alkalommal – a szerző és a rendező után – Ágoston Mihály tanársegédet, a készülő bemutató lektorát kerestük fel. Vele beszélgettünk el Deák darabjának nyelvi és tartalmi jellegzetességeiről.

– Mivel nem éppen gyakori munkatársa a Szabadkai Népszínháznak, hogyan került sor arra, hogy bekapcsolódjon a Légszomj előkészületeibe, elvállalja a darab nyelvi és hangzásbeli gondozását?

– Véletlenül. Dolgom volt a színházban, és az igazgató megkért, hogy legalább néhány percig hallgassam meg az éppen induló Légszomj próbáit. Megtetszett a darab, s elvállaltam, hogy részt veszek előkészítésében.

– Mi az, ami már első hallásra megragadta a Légszomjban?

– Ennyire szintetikus drámát itt még nem írtak. Nem is vették ennyire komolyan a drámaírást, talán még Deák sem. A próba után megkaptam a szövegekönyvet, elolvastam, s mondhatom, műfajilag igen érdekes műről van szó. Élvezetes olvasni, noha nem könyvdráma, előadásra is alkalmas, noha nem élhet meg a rendezői elképzelések, ötletek, „hozzájátszás” nélkül. ... Halomnyi víziótól menekül a szerző, ki akarja magából őket írni. A rendezőnek vizuálisan kell a felhalmozódott szimbólumokat értel-

mezni, hozzá kell adni a cselekményt, a puszta képeket, amelyeket a szerző csak sejtet. Az előadás harmadik, de nem kevésbé fontos eleme lenne a zene, ennek kellene azt az űrt kitöltenie, amit sem képpel, sem más módon nem lehet érzékeltetni.

– Ha jól értem, sokrétű mű a Légszomj. Hogyan jut ez a sokrétűség tartalmilag kifejezésre?

– A Légszomj valóban néhány párhuzamosan futó síkból tevődik össze. Egyes vonatkozásai családdrámára emlékeztetnek, ilyen az apa harca a fiával, a fiúk egymás közötti küzdelme. Általában nem sematizált figurákat kell látnunk Deák művében. Az apa például amellet, hogy a patriarchális élet, a zsarnokság összes jegyeit magán viseli, aggódik is a családjáért. Deák alakjai emberiek és összetettek. Van bennük tragikum és szépség. A másik sík egy történelmi pillanat megragadása. A háború utáni idők jellegzetességeit írja meg Deák, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy megszabaduljon tőlük, de az előzmények, a fasizmus lidércnyomásaitól is. Ha itt vádról beszélhetünk, akkor az elsősorban önvád: hogyan éltük át, és hogyan álltunk helyt a közelmúlt történelmi eseményeinek forgatagában. Ezt a történelmi pillanatot kellett megfognia, végre megírnia, mert a mai ember, mindannyian, magunkban hordjuk, nemegyszer alázat, kisebbségi érzés formájában, s csak akkor szabadulhatunk tőle, ha kimondjuk. A darab harmadik síkját egy sajátos vajdasági élettér jelenti. Az a tér, amelyben kevert lakosság él, s amelyben mindenki mindenkinek ki van szolgáltatva. A feszültség tehát kölcsönös. A negyedik vonulat a parasztság ábrázolása azzal a csendes szemrehányással, hogy őket is sújtotta a háború, noha nem ellenük folyt. Ezek a síkok egymást keresztezve, metszve vannak jelen a Légszomjban.

– Kérem, beszéljen a tartalmi többsíkúság nyelvi megvalósulásáról is.

– Deák drámájában a nyelvi megvalósulás két fő eszköze a tépelődés és a vitatkozás. A darab érdekessége, hogy egy-egy figura nyelve is rétegekre bomlik: amint képzelődik önmagában, beszél azokhoz, akiket vádol, leírja vízióit, emlékeit. Mintha egyszerre több ember beszélne benne. A színészeknek, hogy a rétegeket érzékeltessék, feltétlenül tónust kell váltaniuk játék közben. A nyelvi megvalósulás másik módszere a vitatkozás. S ehhez mindjárt egy magyarázatot fűznék, nem nyelvi cselekményt kell várni és keresni majd az előadásban, hanem azt, hogy a lelki küzdelem milyen hőfokot ér el egy-egy részben, egy-egy felvonásban.

– Miben nyilvánult meg a lektor munkája?

– Én már próbák közben kapcsolódtam be a munkába, mindenesetre abban szeretnék segíteni, hogy a közönség nehézség nélkül megértse ezt a sokrétű, erősen gondolati drámát. Ezt kimunkált hangsúllyal és dikcióval valósíthatják meg a színészek. Külön ügyeltem arra, hogy a szöveg tisztán hangulatteremtő céllal írt részleteit minél szebben, költőien, de pátosz nélkül mondják a szereplők. Végezetül hangsúlyozni szeretném, hogy mindenekelőtt a rendező elképzeléseit, ötleteit kívánom segíteni. Munkámat különben nagy örömmel és kedvvel végeztem.

GEROLD László

Magyar Szó, 1971. február 9., 38. sz., 9. p.

A SZÍNÉSZEK DEÁK ÚJ DRÁMÁJÁRÓL Pénteken lesz a Légszomj bemutatója

Deák Ferenc már az Áfonyákban félreérthetetlenül tudtunkra adta, hogy a földi élet nem paradicsom, hanem egy nagy, bűnös kaland, és az emberek nem édes-kedves csodalények. De amíg az Áfonyákban hőseit elkülönítette napjainktól, kolostorba zárta őket, addig a Légszomj egyértelműen a mellettünk élő emberekről szól. Ami megkapó: a színészek már az első próbákon időnként letették a szövegekönyvet, és gondolkozni kezdtek. A szünetekben kérdezték egymást: így volt mindez? Deák tehát részben már elérte célját. A színészek érdeklődését felcsigázta, és ezzel magyarázható az együttes lelkes munkája. Tudjuk, nagyon nehéz napok várnak még a színészekre, de eddigi munkájuk sikeresnek mondható. Ágoston Mihály tanácsaival sokat segített nekik.

Vajon mit vár a bemutatótól a darab rendezője és a színészek?

VIRÁG MIHÁLY: Úgy érzem, roppant nehéz és felelősségteljes feladat hárult rám a Légszomj színpadra állításával. A darab szerkezete, a dramaturgiai hagyományok teljes elvetése és nem utolsósorban maga a tartalom a korszerűbb stíluskeresések felé ösztönzi a rendezőt. Az abszurd- és a kegyetlen dráma eszközeit igyekeztem felhasználni, s bár még csak a munka felénél tartunk, azt hiszem, újszerű, valóban érdekes, lebilincselő előadással állhatunk közönség elé.

SALAMON SÁNDOR: Különös és izgalmas a feladatom. Vajon sikerül-e a bennem már tisztázódott költői igazságokat megértetni a közönséggel? Donátom széles skálán járja táncát hermetikusan zárt világában. Nagyon igyekszem, a mű igaz szava lelkiismeretes munkára serkent mindenkit.

R. FAZEKAS PIROSKA: 1961 óta nem játszottam igé-nyes darabban. Természetesen határtalan örömmel öleltem magamhoz Deák drámájának szerepkönyvét, hiszen részese lehetek egy újabb ősbemutatónak, és remélem, hogy a Sterija Játékokon megint felfigyelnek ránk. Szer-epem villanásnyi ugyan, de mesterien megszerkesztett villanás egy anya életéből.

KASZA ÉVA: Lírai lélek a szajha testében — ennyit árul el szerepem első pillantásra. De valójában sokkal több ennél. Az idegen irodalomban szereplő magyar lá-nyok szerencsétlen életútját járja be Zsófi, akinek a mellé-re, nem pedig az erényére kíváncsi az, aki segítőszándék-kal egyengeti a szajhák karrierjét. Szomorú költemény, sötét ballada is egyben a szerepem. Nagyon nehéz, na-gyon szép.

MEDVE SÁNDOR: Kétségbeesve kell tapasztalnom, hogy Deák mesterien ábrázolt figurája, az Ő, itt él, itt szívja el a levegőt a becsületes emberek előtt. Mélységesen megvetem az alakoskodó, helyezkedő, talpnyaló, mindig a napos oldal felé forduló Ő-ket. Igyekszem e típust a szükséges ellenszenves színekben megjeleníteni.

ÁBRAHÁM IRÉN: A lírát képviselem ebben a durva-ságaiban is költői hangvétellő drámában. Nagyon örülök, hogy a Mohács után újra ilyen szép feladatot bíztak rám.

SZÉL PÉTER: Már az Áfonyákban megfogott Deák lé-gies és mégis annyira valóságos világa. Emberekre ismer-ek, a közelmúlt víziója kísért, rossz ízű emlékek lepnek el

bennünket a próbák alatt. Ezt csak így lehet megmagyarázni. Deák nagyot markolt a mi életünkben.

APRÓ ERNŐ: Akár dokumentumdrámának is nevezném Deák művét. A Tiszai árvíz, a beszolgáltatás időszaka, a turulmadaras operetthősködés, a kivándorlás még frissen tátongó seb. A történelmet jegyezte le az író.

SÁNTHA P. LAJOS: A próbák alatt arra gondoltam, hogy jelenükről vagy a közelmúltról mit és hogyan írt volna Shakespeare vagy Sartre. Hiszen annyi kérdés maradt és marad felelet nélkül, annyi gyermek fordul apjához értetlenül. Deák drámája néhány kérdésre megadja az őszinte és igaz választ.

ALBERT JÁNOS: Sohasem felejttem el azokat az izgalmas napokat, amikor az Áfonyákat próbáltuk. Bár számomra ez a szerepkör kissé szokatlan, mégis végtelenül örülök, hogy részese lehetek egy minden bizonnyal nagyon érdekes előadásnak.

GODÁNYI ZOLTÁN: Az eddigi próbák arra engednek következtetni, hogy ezzel a drámával szép előadásorozat előtt állunk. A darabban felvetett problémák iránt nem maradhat közömbös a közönség.

B. Z. [Barácius Zoltán]

7 Nap, 1971. február 19., 9. sz., 16. p.

ÜZENET AZ ÉLŐKNEK

Deák Ferenc legújabb drámájáról

A kultúra művelői egy kicsit kezdenek hasonlítani Samuel Beckett hőseire hiszen a várakozás és a remény, hogy szebb napok jönnek, éltető eleme a ma emberének. Godot-ra vár a színház is – valami varázslatos csodalénytől reméli megváltását. Kit és mit, melyik szerzőt és melyik művét lehet szembeállítani a statisztikával, azzal a statisztikával, amely megsemmisítő számokkal olvas rá az idealistákra. A színház szépségét és romantikáját már régen elvesztette, funkciója is zűrzavaros. A kérdések rendszerint válasz nélkül maradnak és a durva támadások durva védekezési alapállást erőszakolnak ki. A munka anyagi része hat csak serkentőleg az alkotókra, és a bírálatokra – akár kedvező, akár elmarasztaló – már mindenki immunis. A művészet új útjai nehezen járhatók és ezernyi akadályokkal nehezítettek, a távlat pedig gazdasági okoktól függve, homályos, s ezért nehezen képzelhető el, hogy miképpen lehet a színházat felzárkóztatni a művelt intézmények színvonalára, hiszen annyiszor fagyasztják be a sikereket az objektív – néha szubjektív – okok és nehézségek.

Ellentmondásokkal teli életünk olyan színházat tart fenn magának, amely szintén lépten-nyomon ellentmondásokkal van sűrítve. Milyen is a mi világunk? Korrupt, megalkuvó, álnok és közömbös? Dobozokba vannak zárva az életek? Egyik dobozban a szitok, a másikban az

áldás? Milyen a ma embere? Az, aki itt lélegzik mellettünk, akivel együtt fogyasztjuk a levegőt, aki kész arra, hogy megsemmisítsen vagy éppen segítségére siessen? Színpadunkra még nem kérte fel magát a higiénikusan lemeztelenített ember, a vajdasági magyar ember. Nem írták meg, nem nyitottak rá szalonnázás közben, nem lepték meg, ahogy az árnyékszéken ül. Nos, most akadt egy író, aki bizonyos dolgokra igenis mer emlékezni, aki bizonyos dolgokat hajlandó volt észrevenni, és aki bizonyos dolgokat el akar nekünk mondani és akinek hőse törött ujjakkal, lecsapott fejjel is igyekszik kikaparni életünk új egészséges magját.

Az író: DEÁK FERENC.

A mű címe: LÉGSZOMJ

Miről beszélnek a dráma szereplői?

DONÁT: A szivattyúkat a szivárvány jobb és bal csatornáiba kapcsoltátok! Előbb lecsapoltátok a délibábot! És fizet, fizet, fizet ez a marha nép! Fizeti a ti demokráciátokat!

Nem véletlenül ragadtuk ki ezt a néhány sort a dráma első felvonásából. Ezzel a tragikus igazsággal indítja Deák a darabot, azt a darabot, amely az „obavezás” korszaktól menekülve, sóhajok és üvöltések, könnyek és szitkok nappalain és éjszakáin át a mának riasztó képét, annak sokszor értelmetlen tartalmát vetíti elénk. Deák drámája a legfrissebb, a legújabb, a legizgalmasabb dramaturgiai eszközökkel íródott, s így természetesen a szerzőnek fel kell majd venni a harcot e dramaturgia ellenlábasaival szemben, akik erősen kifogásolják az ember jelentéktelen részvételét a ma színpadán. Szerintük a színpadon napjainkban csak bábuk mozognak, a szerző nem kíváncsi az ember lelkivilágára, és elhanyagolja az élet összetevőit is

– legyen szó erotikáról, ideálokról vagy akár politikáról. A hősök letűntek, nincs öreg és nincs fiatal, nincs férfi és nincs nő. Deák azonban könnyűszerrel kiüti az esetleges akadémuskodókat, mert kevés drámában – modern drámában – érezni annyira súlyosnak és kitapinthatónak az ember jelenlétét, mint a Légszomjban. Deák szinte hálójába keríti először a darab szereplőit, s aztán ebbe a tragikus ölelésbe belesodorja a figyelőt is, aki kényszerből vagy emlékeinek terhe alatt kénytelen odafigyelni a rivaldára. Ragadjunk ki néhány sort a második felvonásból is...

Ó: Ma behívtak. Gondoltam: a régi brancs. De nem az volt. Kérdezik: nekem melyik vörös szín tetszik. Gyanús volt. Fáj a hasam – mondom. Nem fáj, csak meg akartam lesni a következőt.

A pattanásig feszülő szavak mögött meglazulnak az emlékek csavarjai. Ez a költői avantgardizmus a múltról szól egyértelműen elítélő hangon s a képek tónusa fekete, hiszen halál és pusztulás nemcsak Arrabal és Genet világa és földi igazságtalanságok nemcsak Vietnamban és Alabamában sújtják az embereket. Deák az élet aljáról szedte drámájához a szereplőket, akik sárban és mocsokban vergődve formálják a nyelv geneziséjét, mert az írónak nyelvi abszurditás kell ahhoz, hogy felfedje hősei abszurd világát. A magányosok, a kitzasztottak, a szegények világát, akik önhibájukból jutottak a prés alá, amely kiszorítja testükből a levegőt, az utolsó éltető anyagot. S amikor elcsitul a nyöszörgés, Donát – a dráma központi figurája – ezekkel a szavakkal fordul a közönséghez és a közvéleményhez:

Miért várjátok, hogy én érthető szavakat mondjak, amikor ti érthetetlen, értelmetlen életet éltek! Beismerem: én vagyok a ti kis kényelmetlen betegségetek, az el-

rejteni való atyafi... De egy bizonyos – együtt fulladunk meg mindnyájan, ha...

A megritkult levegőben – ez a mi levegőnk – menthetlenül elpusztulnak Deák első hősei. Áldozatai máglyán égnek és mi mégis nem a tüzet és a lángot látjuk, hanem a karóhoz kötözött holtak megüvegesedett szemét – azok jeleznek az élőknek...

„... együtt fulladunk meg mindnyájan, ha...”

A magvas mondanivalót tartalmazó dráma február 19-én kerül közönség elé. Az Áfonyák nagy sikere után joggal reménykedhetünk, hogy a közönség fokozott érdeklődéssel várja a bemutató napját, hiszen túlzás nélkül állíthatjuk, hogy színházi kultúránk nagy eseménye előtt állunk. Egyébként a Népszínház ezzel a produkcióval nevezett be az idei Sterija Játékokra.

BARÁCIUS Zoltán

7 Nap, 1971. február 19., 47. sz., 16. p.

SZÍNHÁZI ELŐZETES
Deák Ferenc Légszomj
című drámájának bemutatójára készül
a Szabadkai Népszínház magyar együttese

Deák Ferenc az Áfonyák megírása után érdekes, s nálunk méltánytalanul elhanyagolt téma feldolgozására vállalkozott; parasztdrámát írt (a mi vajdasági parasztjainkról), de nem a szokványos módon, hanem modern megfogalmazásban, nem riadva vissza az olykor szürrealisztikus elemek felhasználásától sem. Új darabja – az egyik próbát volt alkalmam megtekinteni – rendkívül szuggesztív, állandó feszültségű, új hangvételő, s formai szempontból is sok érdekes újítást tartalmaz. Az átfogóbb értékeléssel azonban várjuk meg a bemutatót.

A próba szüneteiben elbeszélgettem a darab rendezőjével és a színészekkel. Előzetesként idézzük az ő véleményüket.

Virágh Mihály, a Légszomj rendezője:

– Hogyan értékeli Deák Ferenc új drámáját s mint rendező milyen szempontokat vett figyelembe?

– Véleményem szerint a háború utáni vajdasági drámairodalom egyik legjelentősebb műve. Hangvételében rendkívül modern, ami igénybe veszi a rendező legalaposabb tudását, a drámai gondolat kidomborítása s a megfelelő dramaturgiai hozzáállás megtalálása szempontjából egyaránt.

Szeretném továbbfejleszteni a korszerű színjátszást, Deák darabja is effelé húz (Brecht- és Grotowski-féle elemek), jelen esetben a modern költői oratórium hangulatának megidézésére ad lehetőséget. A dráma szövege különben rendkívül sűrített gondolatiságot tartalmaz, s a

színészek fantáziáját is a legteljesebb mértékben igénybe veszi.

– Milyen problémával kellett megküzdenie?

– Komoly feladat volt a darab politikumának költői síkra való transzponálása, maivá tétele s az elrejtett szimbólumok felszínre hozása.

– Milyen lesz a darab visszhangja?

– A mű tartalma Vajdaság talajából nőtt ki, hozzánk közel álló, úgy gondolom, hogy majd a közönség is szívesen fogadja.

Barácius Zoltán színész:

– Mindig híve voltam az avantgardizmusnak s a kísérletezéseknek, természetesen a szerep adta lehetőségeken belül. A színész ritkán jut olyan szerephez, amely szinte nyersanyagnak tekinthető, a színésztől függ, hogy mit tud belőle kihozni. Az Áfonyák kolostori világa térhez volt kötve, Deák most negyed évszázad eseményeit sűrítette darabjába, így a szereplőknek is korbeli transzformációt ad. Szeretem ezt a szerepet, mert mélyen emberi és kétségbeejtően igaz. Ez egyben a dráma legnagyobb erénye is.

Kasza Éva színésznő:

– Hogyan formálta meg a szerepét s mint színésznőnek milyen lehetőséget nyújt a dráma?

– Mélyen átérezem Zsófi szerepét, mindig ez jár az eszemben, ezen gondolkodom; a darab maga is rendkívül érdekes, szinte lehetetlen rossz alakítást nyújtani. Ez az első jelentősebb drámai szerepem, most lesz lehetőségem a bizonyításra. A színészek általában véve lelkesen készülnek a prömierre. Félek azonban, hogy a darabot sokan nem fogják megérteni, nem hiszem, hogy a falvakban is játszani tudjuk.

Széll Péter színész:

– Mi is átéltük ezt a kort, s mondhatom, hogy Deák drámája reális képet nyújt; megírta azt, amit látott. A darab minden bizonnyal izgalomban fogja tartani a közönséget, s meglepetést fog okozni.

SINKOVITS Péter

Dolgozók, 1971. február. 19., 7. sz., 9. p.

VIRÁG MIHÁLYRÓL

Egy-egy ritka ősbemutatónk alkalmából a kritika rendszerint csak a szövegre szokott figyelni, azt interpretálja, értelmezi, magyarázza, bírálja, az előadás egészéről mond véleményt. Nem véletlenül, hiszen olyan ritkán nyílt alkalom hazai szerző drámájáról írni a múltban, s amikor megszületett egy-egy ilyen mű, lényegében pusztán a szöveg-léte is kellő oka lehetett lelkesedésünknek – ha csak a mű szöveggént nem volt csapnivalóan rossz.

Most, amikor még Deák Ferenc: Légszomj című drámája szabadkai bemutatójának friss élményei között élünk, hadd térjünk el ettől a hagyományos kritikai viselkedéstől, s egy másik hétre hagyva Deák Ferenc drámájának méltatását, foglalkozzunk most a Légszomj „másik”, háttérben maradó, a kulisszák mögött álló alkotójának – a dráma rendezőjének munkájával. Annál inkább tehetjük ezt, mert Deák Ferenc immár afirmálódott drámaírónk, az, aki megismerte már a siker ízét, kapcsolata színházzal közvetlen s lényegében házi szerzője is a színháznak.

Méltassuk tehát most Virág Mihályt, azt a rendezői egyéniséget, aki, mily jellemző, tehetsége teljét, a valóban nagy formátumú rendezői kultúráját éppen Deák Ferenc drámáinak színpadra állításával mutatta meg. Nyilván rendezett pályafutása alatt súlyosabb, világirodalmi rangú szövegeket is; volt alkalma tudását hagyomány szentelte drámákkal megmutatni, s talán voltak jobb rendezései is

a kritikai krónika megítélése szerint. Egy azonban bizonyos: teljes önmagát a két Deák-dráma értelmezésében, látvánnyá való formálásában, megkomponálásában adta, minthogy a szív és ész egyformán angazsálódhatott munkája közben, már-már, úgy, hogy akkor, amikor ezeket a szövegeket színpadra állította, valójában önmagát is adta, minthogy neki is személyes ügye volt az, ami színészei-hősei életével történt, amit azoknak a szavai hirdettek.

Mert kétségtelen, hogy ilyen „személyes ügyű” drámát hazai rendezőnek csak a hazai drámairodalom produkálhat, csak hazai, esetünkben jugoszláviai magyar dráma hozhatja azokat a problémákat, drámai-tragikai felhangokat, amelyek a rendező helyzet- és sorsérzékelését megindítják és megnyilvánulni kényszerítik. Virág Mihály esetében ezt a kényszerítő erőt Deák Ferenc drámái hozták meg, a rendező képzeletének fejtett világa itt nyílt meg a szavak hívó szavára, s teremtett olyan előadásokat, amelyek tagadhatatlanul ránk mutatnak, amelynek rezzenéseiben mi vagyunk sorsunkkal, traumáinkkal, képzeletünk lehetőségeivel. Nyilvánvalóan elsősorban Virág Mihály érdeme volt, hogy az Áfonyákban és a Légszomban nemcsak Deák Ferenc szövegét hallhattuk vissza korrekt színpadi előadásban, hanem olyan többletű drámai produkciónak lehattunk szem- és fültanúi, amelyet csak szöveg és rendező boldog találkozásai szoktak hozni: a rendező ugyanis ilyenkor mintegy versenyre kel a szerzővel s a maga eszközeivel és lehetőségeivel a mélybe ás, s ez a mélység nemcsak a szöveg révén adódik, hanem a rendező egyéniségében, tudatvilága, sorsélménye síkjain is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a Légszomb is, akárcsak az Áfonyák, Virág Mihály drámái is voltak. Bizonyításul hivatkozhatnánk szövegértelmezési és megjelenítési megoldásokra, s azokra az apró, ténybeli és tárgybeli „húzások-

ra” és „vágásokra”, amelyek a Deák-szövegeket dúsították és mintegy meghódították a közönség számára, világunk talajához rögzítve azokat. A Légszomj szimbolikája különösképpen példa erre, s e rendezés után kétségtelenné vált, hogy Virág Mihály egyike a legautentikusabb művészi egyéniségeinknek, és legrangosabb alkotóinknak. Egyszerre „európai”, modern és nagyon-nagyon jugoszláviai magyar művész.

Dr. BORI Imre

Újvidéki Rádió, Szempont, 1971. február 23.

ÖNMAGUNKRÓL – JELKÉPEKBEN
ÉS JELKÉPEK NÉLKÜL
Deák Ferenc Légszomj című művének
ősbemutatója Szabadkán

Bebizonyosodott: a legigazibb, feszültséggel, izgalommal telített, vérbeli színházi élményt elsősorban a hazai drámairodalom időszerű, a mi világunkról íródott darabjának színrevitele nyújthatja. A Légszomj bemutatójának közönsége egyetlen pillanatig sem tudott kívülállóként, közömbösen viszonyulni a színen történetekhez. A színház néhány órára visszanyerte valódi funkcióját. A közönség nem szórakozott és nem kikapcsolódott, mint színházi előadásainkon lenni szokott, hanem attól függetlenül, hogy tetszett-e neki vagy nem a produkció, s hogy azonosította-e magát az író mondanivalójával, meglátásával, vagy tiltakozott ellenük – gondolatilag és érzelmileg aktív részesévé vált az előadásnak. Sőt a bemutaton még a különben üres csevegéssel eltöltött szünetekben is egyetlen beszédtema a Légszomj volt. S ennek legegyszerűbb magyarázata, hogy a darab itt játszódik, cselekményének időpontja az utóbbi negyedszázad. Közvetlen élményeink, mindennapjaink Deáknál egy parasztcsalád történetében elevenednek fel. A család tagjainak magatartása, jellembeli tulajdonságaik, egymás közötti kapcsolataik és a velük megtörténtek nagymértékben jellemzők korunkra, gondolatvilágunkra, mentalitásunkra, legújabb történelmünkre, társadalmi és emberi viszonyainkra. Aktualizálása nyilvánvaló, s talán legszebb erénye is. Igaz, egyesek némi szkepszissel tekintettek időszerűségére, konkrét-

tumaira. Fenntartásaik alaptalannak bizonyultak. Deák nem tesz mást, mint leszámol a tarthatatlan eszményekkel, apellálva az emberi önérzetre figyelmeztet a bennünk élő állati ösztönökre, emberhez nem méltó megnyilvánulásainkra. Közben pedig kimond olyan dolgokat, amelyek tisztázását elő kell segíteni, részint, mert élünk, gondolkodunk, látunk, van – vagy legalábbis kellene hogy legyen – önérzetünk, részint pedig, mert a dráma műfaji jegyei megkívánják az időszerűséget. Célja félreérthetetlenül becsületes: szembenézni önmagunkkal és a körülötünk élőkkel, felszámolni a téveszméket, hiedelmeket és az olykor jelentkező rosszindulatot is. Szándékában nincs kivetni, megbélyegezni való, hiszen a magunk portáján söpröget, elsősorban az itteni magyarokról ír. A bennünk élő, bennünket nyugtalanító erkölcsi kérdésekre kívánja ráirányítani a figyelmet, hogy megszabadítson bennünket a tudatunkba sült kishitőségünktől, szorongásunktól, alázatunktól, s kiváltsa erkölcsi katarzisunkat, azt a feloldódást, hogy tudjunk végre élni az adott és biztosított lehetőségekkel.

Irodalmi és dramaturgiai megvalósításában ez a mű azonban nem egyetlen hőfokú, helyenként kiegyensúlyozatlan, kidolgozatlan. A Légszomj nem a hagyományos dramaturgia szabályai szerint íródott. Nincs benne klasszikus értelemben vett cselekmény, konfliktus, nincs jellemfejlődés, sőt még párbeszédnek sincsenek. Nem is abszurd vagy antidráma, de nem is dokumentumdráma. Deák műve, noha a túlsúlyban levő szimbolista és szürrealista jegyek mellett az újabb kori dramaturgia ezer ismérve is felfedezhető benne. A domináns stílusjegy a jelkép. Ebből azonban a szükségesnél több van, és ez különösen azért nyilvánvaló, mert egy-egy szimbóluma a

közönség számára megfejthetetlen. Tisztítani vagy rövidíteni kellett volna a darabot.

Szerkezetileg a Légszomj kisebb-nagyobb mozaikkockákra töredezik, melyekből az időrendiséget nem tisztelve áll össze a dráma. A mozaikkockák közül néhányból több azonos is beépült a mű szerkezetébe, és ez egyrészt a dráma meg az előadás ritmusát volt hivatva biztosítani – sajnos kellő gondosság híján nem mindig sikerrel –, másrészt az új szövegkörnyezet nyújtotta újabb, gazdagabb értelmezésének szándéka fedezhető fel az ismétlésekben. A jelképek és mozaikok közül a legsikerültebbeknek sajátos, erőteljes drámai konfliktust, sőt olykor drámai szituációt hordozó magjuk van. A feszültség folytonosságát és lendületét azonban megakasztják az üresjáratok, a konkrétum nélküli öncélú szimbólumok.

Nyelvileg Deák arra törekedett, hogy a szintetikus, jelképes és a jelképeket konkrétumokba feloldó, több síkú műve sajátos metaforikus és konkrét jelentésű nyelvi elemekből alakuljon ki. Szándéka azonban nemegyszer stílustörésbe, pontosabban stíluskeveredésbe fulladt; költői, sőt népköltészeti elemek váltakoztak a riportra jellemző részekkel, mondatokkal. Ez szükségtelenül szaggatottá teszi a nyelvet, megtöri folyamatosságát. A Légszomj egy parasztcsalád története, de az író – igen helyesen – nem erőlteti a népi nyelvet, nem népieskedik. Inkább az róható fel neki, hogy hőseit olykor túlságosan is bonyolult mondatokkal, gondolkodásuktól távoli, idegen kifejezésekkel mondatszerkezetekkel terheli.

Említettem: Deák műve dramaturgiailag nem hagyományos, s egymásba érő jelképekből áll. Ez a két mozzanat jelentette valószínűleg Virág Mihály rendező számára is a legnagyobb feladatot. Eddig kikísérletezett rendezői hozzáállásában, korszerű formanyelvében ezúttal két lehe-

tőség előtt állt: vagy semlegesíti a fölösleges, nem éppen közérdekű szimbólumokat, vagy megkísérli értelmezni, magyarázni őket. Rendezői munkájában azonban legtöbbször érintetlenül hagyta ezeket a mindenképpen el-tüntetésre vagy konkretizálásra váró szimbólumokat. A választott formanyelven belül elsősorban a különben is közérthető utalásoknak jelképeknek próbált megfelelő vizuális megoldásokat találni, s ezek a pillanatok (ablak-jelenet, bölcsőjelenet, zárókép stb.) az előadás legszebb és legmaradandóbb élményei. Rendezésének másik vonulata az írói gondolatiság következetes érvényesítése. Figyelmének nagy részét a színészek számára szokatlan különböző hullámhosszú dikcióra való ügyelés mellett ez a törekvés kötötte le. Talán ezért nem maradt elég ideje és ereje, hogy a legkisebb részleteket is kidolgozza. A legbántóbb mulasztása, hogy a jelzésekből álló színpadképbe „berobbantott” egy valódi, az előadás egészébe semmiképp sem illő motorkerékpárt. Virág Mihály rendezésének legnagyobb erénye, hogy hangulatilag több kifogástalan, a közönség figyelmét lekötő szuggesztív jelenete, beállítása volt. Ebben segítségére voltak a zenei effektusok is, amelyek Fece Iván kiváló, pontos, időnként a főszerepet vállaló munkáját dicsérik. Nem emlékszem, színházainkban mikor funkcionált ilyen tökéletesen a technika, mint ezen a bemutatón. Király Ernő zenéje a nyugtalanítás szándékával készült elektronikus, világűri vibrálásokban, hatásokban bővelkedett. Időnként, különösen a zárójelenetben, igen hatásosnak bizonyult.

A Légszomjnak nemcsak szerkezete, hanem alakjai is rendhagyók. Többnyire egy-egy villanással vetíti elénk őket az író, s egy-egy meghatározott magatartás, mentalitás hordozóiként inkább jól megfogottaknak, mintsem körültekintően ábrázoltaknak mondhatók. Az együttes,

noha látványos alakítást senki sem nyújtott, többnyire sikerrel birkózott meg az új és ismeretlen szerepkörrel. A rangosabb alakítások azok, amelyekben a színészeknek sikerült megtalálniuk a jellemformálás szempontjából leghatásosabb alaphelyzeteket, és ebből indulva építették fel szerepeiket. Salamon Sándor, a főhős tolmácsolója elsősorban a lázadást, a tiltakozást a sajátjaival való perelés intenzitásával kívánta érzékeltetni Donát gondolatit, erkölcsi koordinátáit. Ez nagyjából sikerült is, eddigi legjobb alakítását láttuk a Népszínház színpadán. A két legteljesebb jellemet Barácius Zoltán és R. Fazekas Piri állította elénk. Barácius Zoltán sikerrel birkózott meg a számára újszerű apa- és parasztszereppel. Nem akart mindenáron falusi embert játszani, nem népieskedett, és ezért volt hiteles. Egyszerű, a lényét kifejező mozdulatokkal és hangszínnel játszott. R. Fazekas Piri az örökké dolgozó és mégis mindig megalázott anyát jelenítette meg olyan erővel, hogy éreztük a kiszolgáltatottságot, fájdalmat, szenvedést. A leghálásabb szerep Medve Sándornak jutott, a történelmi pillanatot és a vele járó magatartásbeli változásokat, az örök köpönyegforgatást kellett ábrázolnia. Villanásaiból néhányat igen ügyesen, jellemformáló erővel tett érzékletessé. Jellemszínészi erényeket csillantatott meg. Szél Péter főleg külsőségében, megjelenésében volt kifejező, szövegmondásával azonban a túljátszás érzetét keltette. Ábrahám Irén Blanka szerepében néhány szép pillanattal jellemezte a figurát, máskor pedig egy-egy műkedvelői hangsúly vagy a hangerő nem mindig ésszerű beosztása miatt „esett” játéka. Kasza Éva nem talált rá a könnyűvérű Zsófi legsajátosabb jellembeli vonásaira, s alakítása így széteső volt. A darab egyik legszebb monológját „sikkasztotta el”. Apró Ernőnek előkészítés nélküli nyúlfarknyi szereplésében nem volt ideje a legkisebb fű

lázadozásainak hiteles érvényt szerezni. Az előadás szuggesztív és kiváló csapatmunkáról tanúskodó triója – Albert János, Godányi Zoltán, Sántha P. Lajos – néhányszor a szintcsökkenéstől mentette meg az előadást; jó érzékkel teremtett feszültséget.

A drámai vallomásnak is nevezhető izzó belső történetéről tanúskodó új Deák-dráma minden írói, rendezői és színészi fogyatékosága ellenére izgalmas színházi élményt jelentett.

GEROLD László

Magyar Szó, 1971. február 23.

EGY BEMUTATÓ, AMELY SZÍNHÁZAT JELENT

Deák Ferenc „Légszomj” című új színművének bemutatóját meglehetősen nagy publicitás kísérte, de aki tud olvasni a sorok között, az azt is megfigyelhette, hogy ez a publicitás enyhén tartózkodó volt, s kivéve egy-két bemutató előtti reagálást, sehol sem lépte túl az úgynevezett tárgyilagos tájékoztatás határait, sehol sem jutott el az értékelésig. Péntek este volt az ősbemutató, lehet, hogy időben is korai ilyesmit követelni, de ha nem is értékelést, legalább viszonyulást már érezni kellene, mert Deák drámája olyan, hogy ahhoz, akár igenlően, akár tagadóan, de viszonyulni kell.

Hogy miért kell viszonyulni, arra egy mondatban válaszolhatok, és ebben a mondatban a magam hozzáállása is benne van: azért, mert a „Légszomj” az első igazán angazsált vajdasági magyar színmű.

Ilyen rövid idő alatt, amennyi a műsorban rendelkezésre áll, nehéz lenne komolyabb elemzésbe bocsátkozni, de egy alapvető dolgot meg kell mondani:

A „Légszomj” az a színmű, amit már régen várt itt mindenki, aki nem elégszik meg azzal, hogy a színház csak általános művelődési vagy esztétikai nevelőintézmény legyen. Kiméretlen, szinte szemérmetlen őszinteséggel szól önmagunkról, és ez a kvalitása pillanatnyilag fölébe emeli mindannak, ami eddig vajdasági író tollából vajdasági magyar színpadon megjelent.

Nem tudom, hogy a részletes esztétikai elemzés milyen értékeket és fogyatékoságokat fog még kihámozni a szövegből, de akármilyen legyen is az eredmény, az említett kvalitást – amely mérföldkő lehet színműirodalmunknak az elkötelezettség felé vezető útján – aligha lehet tagadni.

Az persze nehezen hihető, hogy népszerű lesz a „Légszomj”. Túlságosan sokrétű, bonyolult és asszociatív, semhogy a könnyen emészthető szellemi táplálékhoz szoktatott közönségnek is kedve teljék benne, hacsak a téma aktualitása és angazsáltsága nem készíti majd a nézőt arra, hogy maga is angazsálódjon szellemileg.

Amit a darabról mondtam, az nagyjából az előadásra is vonatkozik. Nem emlékszem, hogy a szabadkai magyar együttes mikor állt még ennyire feladata magaslatán, mint ezen a bemutatón. Virág Mihály rendezői ihletének és áldozatos munkájának egyik gyöngyszeme a „Légszomj”, az együttes pedig ezúttal valóban egygyé forrott egy magasabb szinten, ahol már nem játsszák, hanem élnek a szöveget a szó nemes és igazán színházi értelmében.

Persze nem áltatom magam azzal, hogy az eredmény kizárólag a mű kvalitásaiból fakadt, hogy, magyarul mondva az írói ihlet átszállt a színészekre, és ez minden. A „Légszomj”, ismétlem, nem az a szöveg, amely egycsapásra hódít. Komoly, elmélyült rendezői és színészi munka előzte meg a sikert és nemcsak az ő munkájuk: a bemutató hangulatán érezni lehetett, hogy ez az a pillanat, amikor a vállalkozás mögött ott áll az egész színház. A sikerhez hozzátartozott a díszlet is, amely részben a szerző elgondolásai szerint készült, és nem utolsósorban Király Ernő zenéje és Fece Iván hangeffektusai, amelyek nálunk eddig nem hallott technikai tökéletességgel kapcsolódtak be az előadásba.

Mondom, az elemzések, fontolgatások ideje még, úgy látszik, csak ezután következik. Annyit azonban már most állíthatok, hogy Deák Ferenc „Légszomj” című művének bemutatója bizonyos értelemben mérföldkövet jelent a vajdasági magyar színműírás és színjátszás történetében.

SAFFER Pál

Újvidéki Rádió, Szempont, 1971. február 23.

SZAVAK HELYETT AKKORDOK

Deák Ferenc Légszomj című drámájának bemutatója Szabadkán

A Szabadkai Népszínház a múlt pénteken újabb ősbemutatóval állt ki a nagyközönség elé. DEÁK FERENC *Légszomj* című három felvonásos drámája került sorra, és érthetően nagy érdeklődés előzte meg, hiszen Deák Ferencnek már egy olyan drámáját mutatták be a szabadkaiak, amely méltán sikert aratott nem csupán magyar körökben, hanem nagy elismerésben részesült például a Sterija Játékokon is.

A Légszomj tulajdonképpen egy újabb lépés Deák Ferenc kibontakozásának útján. Az Áfonyákban még elzárkózott némileg, hiszen egy kolostor falai semmiképpen sem alkalmasak napról napra zajló életünk történéseinek befogadására, a Légszomjban azonban már kilép a kolostor falai közül, életünk problémáira és visszásságaira veti tekintetét, elmúlt esztendőket villant fel, problémákat dob reflektorfénybe, az antidráma elvont eszközeit egy-egy konkrétummal próbálja továbbfejleszteni, hogy mondanivalója életesebb legyen, közelebb kerüljön hozzánk.

Mindezek után sokan, akik nem látták az előadást, talán arra gondolhatnak hogy Deák Ferenc a realizmus elemeit vegyíti drámájába, hogy rámutasson a múlt egyes fájó kérdéseire, amelyek kikívánkoznak belőle, ha nem is azért, hogy valamiféle elégtételt követeljen, hanem inkább csak, hogy emlékezetessen és mementót állítson.

Egyáltalán nem véletlen, hogy még az előadás szünetében is megjegyzések hangzanak el a darab mondanivalójának kényességéről, mert hát maga Deák Ferenc is úgy mondja, hogy drámája a jugoszláv magyar nemzetiség soraiban mutatkozó kisebbségi érzet felett mond ítéletet, s a darabban egy-egy rövid villanásra felveti életünk egyes konkrét vonatkozásait: a „Délvidéki induló” néhány taktusát, a tisztára sepert parasztpadlásokat, a tiszai árvíz rombolása után elfelejtett segítséget. Mindez azonban így néhány szóban leírva sokkal durvábban hangzik, mint az anti-dráma valóságtól elvont keretébe építve – nemcsak azért, mert légiesebbé, megfoghatatlanabbá válik, hanem elsősorban azért, mert más hangsúlyt kap.

Mert – mondjuk meg mindjárt – Deák Ferenc talán még Beckett-nél, Ionesco-nál is tovább viszi az antidramát. Nála ugyanis nem csupán a színpadi cselekmény válik cseppfolyós masszává, nemcsak a drámai hős lesz fölöslegessé, hanem módosul a dráma magvát képviselő szavak funkciója is. Mert emlékezzünk csak, amikor Beckett *Godot-ra várva* című antidramáját nézzük, feltétlenül olyasféle gondolatok ébrednek bennünk, hogy miért is kell hát várni arra a bizonyos Godot-ra, hogy van-e értelme hiábavalóságra fecsérelni az időt, hogy nem éppen ez a hiábavaló várakozás alacsonyítja-e le, teszi-e értéktelen bábba az embert. Vagy Ionesco *A székek* című művének két öregembere, székekkel hordva tele az üres szobát, nem megint csak gondolkodásra késztet-e, hogy mi is a jelentőségük a Jelentős Vendégeknek, akik Godot-hoz hasonlóan évek óta nem érkeztek meg. Deák Ferencnél azonban – ismétlem – megváltoznak a szavak funkciói is. Immár nem az a feladatuk, hogy gondolatokat ébresszenek, hanem hogy érzelmeket szólaltassanak meg. Amikor a „Délvidéki induló” egy-két taktusa szólal meg, nem

gondolkozom azon, hogy mit is jelentett ez az induló a maga idejében, egyszerűen csak kellemetlen érzetem támad. És hasonló a helyzet akkor is, amikor a felsepert padlásokról esik szó.

A bemutató előadást nézve, valahogy az volt az érzésem, hogy Deák Ferenc a színpad deszkáiról elindult a zene szféráiba. És ezt az érzést nem csupán a szöveget kísérő mellékzajok, zörejek, szélfúvás, fegyverropogás, harangzúgás, citerapengés, gépdohogás és nem is tudom még, mi minden intenzitása, a szöveggel egybeolvadása kelti, hanem egymagában a szöveg is. Az jutott eszembe, hogy a múltkorjában a pesti televízióban hallottam egy előadást a zenéről. Arról, hogy a zenében nincs kép, nincs mese, csak hangok vannak – és a hangok egymásra következőségének esztétikája. Ha tehát Rimszkij-Korszakov ír egy kis művet, és fölé biggyeszti címnek, hogy *A dongó* (a televízióban nem ez a példa volt), akkor a mű hallgatója, szemét lecsukva, láthatja is a dongót, amint a füle mellett röpköd. De ha meg sem nézi a mű címét, akkor a zene hangjaira elképzelheti azt is, hogy valami háziasszony szorgoskodik a fazékban duruzsoló melegedő víz mellett, és készíti az ebédet. Mert hát a zene csak hangokon épül, és a hallgatója maga illesztheti bele az érzéseit.

Hát valahogy ilyennek éreztem Deák Ferenc újabb színpadi művét is. Mintha nem is szavakat használna a dráma eszközéül, hanem szavak helyett akkordokat, mégpedig merészen diszharmonikus bartóki akkordokat, a nézőre bízva aztán, hogy továbbfejlessze a benne keltett érzelmeket. Deák azt mondta, hogy drámája a jugoszláviai magyar nemzetiség önmagát meg nem találó rétegének tragédiája. El kell hinnünk neki, akárcsak Rimszkij-Korszakovnak a dongót. De ha behumjuk a szemünk, nem tágulhat-e ki a kép? Nem válhat-e sokkal kiterjedtebbé?

Nem fogadhat-e magába olyan jelentőségeket is, amelyeket Deák Ferenc nem is akart juttatni neki? Nem helyezhető-e át egyszerűen – csupán a felkeltett érzések ellenőrizhetetlen továbbgomolygása révén – egy egészen más dimenzióba is?

Olyan kérdések, amelyeket semmiképpen sem lehetett figyelmen kívül hagynia a darab rendezőjének, *Virág Mihálynak* sem. Ragaszkodhatott-e a rendező a „mi világunk” határaihoz csupán azért, mert az akkordokká váló szavak között néhány konkrétan a mi világunkra utaló is akad? Nem is állt meg itt, hanem tovább lépett az absztrahálás felé olyan irányban, hogy valóban érzelmeket keltsen a nézőben, nemcsak a konkrétumhoz tapadó gondolatokat. Ez megmutatkozik az előadás egész beállításán is, elsősorban abban, hogy a néző úgy érzi, nem is hús-vér emberek lépkednek előtte a színpadon, hanem valami furcsa, fehér lepelbe öltözött, huhogó kísértetek. Ennek az elképzelésnek a megvalósítása kétségtelenül hozzájárult Deák drámája mondanivalójának fokozottabb hangsúlyozásához.

A szereplőkről tulajdonképpen nem kell nagyon sokat mondani. Az író részben leegyszerűsítette, részben pedig ugyanakkor megnehezítette feladatukat. Nem kell jellemeket formálniok, viszont bele kell simulniuk egy egységes hangvételbe, amely a sóhajoktól a fájdalmas üvöltésig terjed. És mondjuk meg, az egész együttes valóban emlékeztetett egy összehangolt zenekarra, noha kétségtelenül voltak benne egyeseknél nem csupán megjelenítési, hanem dikcióhibák is, amelyek sokszor megnehezítették a szöveg figyelemmel kísérését. A gárdából mégis külön ki kell emelni két alakítást: *Salamon Sándorét*, különösen az utolsó felvonásban és *Barácius Zoltánét*. Nem sokkal maradt mögöttük *Szél Péter* színpadi alakja sem, de va-

lamennyi szereplő megérdemli, hogy ideírjuk a nevét: *Fazekas Piri, Kasza Éva, Ábrahám Irén, Apró Ernő, Medve Sándor, Albert János, Godányi Zoltán és Sánta Puszta Lajos.*

A díszleteket *Deák Ferenc* és *Hupkó István* együtt készítették, és így egészen természetes, hogy teljes mértékben érvényesültek bennük az író elképzelései. A sikeres jelmezek *Radmila Radojević* keze munkáját dicsérik.

KOLOZSI Tibor

7 Nap, 1971. február 26., 10. sz., 17.p.

TIZENEGY LÍRAI MONOLÓG

Deák Ferenc Légszomj című drámájának bemutatójáról

A megidézett múlt gyötrő kérdéseinek számonkérése a becsületos, magasztos düh és az érzékeny költői meglátás párhuzamában. Talán így jellemezhetnénk Deák Ferenc új művét, amely minden bizonnyal a vajdasági magyar drámairodalom kivételes értékű alkotását képezi. Témájában a második világháború utáni beszolgáltatások idejét, valamint a múlt évi árvíz eseménybeli-lelki döbbenetét dolgozza fel.

A tehetetlenséget, évszázadok keserűségét és nyűgét magában hordozó parasztcsalád tragédiája tárul fel előttünk; kicsinyességük, szülőkörűségük megakadályoz minden kitörni vágyást, a családban uralkodó hierarchia elviselhetetlenné teszi az újabb, fiatal generáció életét is. Ilyen vonatkozásban Deák műve családdrámának tekinthető. Ha azonban tovább elemzünk, nyilvánvalóvá válik, hogy mindez csak ürügy a történeti és egyéni szemlélet megnyilatkozására, kibontakozására. Az alakok különben sem sematizáltak, hozzáállásukat mindig az egyes alaphelyzetek határozzák meg. Talán ezért is mellőzi Deák a drámai felépítmény szigorúságát, amely ezáltal lazább, szabadabb: teret enged a szuggeszív képnek és a lírai monológok sorozatának. Deák drámája elsősorban költői mű. Ezt még csak fokozza a zenei anyag: Király Ernő – mondjuk így – aláfestő zenéje egyes helyeken nagyszerűen párosult a szöveggel, kidomborítva annak költőiségét

a különös hangulati árnyalatok eltérését teszi lehetővé, az elektronikus zörejek azonban néha erőltetettnek, túlságosan is hatást keltőnek tűnnek. Az irodalmi szöveg s a muzsika ilyen jellegű találkozása azonban mindenesetre öröndetes tény.

A deáki figurák elszigetelten, mintegy hermetikusan élnek. Példaként idézhetnénk Bánk és Tiborc beszélgetését (Katona József: Bánk bán), mennyire nem figyelnek egymásra. Az egyéni panaszok és a tragikus igazságok kimondása nem ér el a másikhöz, hanem elakad valahol a levegőben, szétmállik és megsemmisül. Deák drámájában e pillanat-idő kinyújtásával, a végletekig való feszítésével találkozunk. Ez egyben a légszomj egyik fő oka is. A fulladást, a kitörni vágyást nem az üvegbúra alatti szűk hely vákuuma okozza, hanem éppen ellenkezőleg: a betöltetlen nagy űr, a piciny sejteket egymástól szétszakító folyékony, átlátszó plazma. – Itt minden üres – mondja Donát, a darab főszereplője, de éppen így egyedül van a csak a földre, vagyonra gondoló apa, s a gépies házimunkát végző, dunsztosüvegek között megöregedett anya s a többiek is. Hiányzik az átforrósult szeretet, a játék, az emberség. Ezen túl, az egyik oldalon a múlt nyomasztó víziói, a másikon pedig a remény (sokszor hiábavaló) akarása. Ezek a légszomj további okai.

Virágh Mihálynak, a darab rendezőjének nehéz feladata volt. A költői oratórium képszerű elemeit s a színészek munkáját azonban sikerült ügyesen párosítania. Valóban mindent megtett a darab sikerének érdekében. A színészi együttes játékát egészében véve pozitívnak értékelhetjük. Különösen a főszerepet alakító Salamon Sándor tűnt ki, aki rendkívüli átérzéssel tolmácsolta a vívódó, vergődő Donátot. Kellemes meglepetés volt Ábrahám Irén játéka, aki sejtelmesen, borzongatón, egyes helyeken a panto-

mim művészet igénybevételével jelenítette meg Blankát, a halott lányt. Jól oldotta meg összetett feladatát Szél Péter és Medve Sándor, ugyanakkor dicsérhetjük Fazekas Piri, Baráczius Zoltán, Kasza Éva, Apró Ernő, Albert János, Godányi Zoltán és Sántha P. Lajos játékát is.

Az újszerű díszleteket Deák Ferenc tervei alapján, Hupkó István, az érdekes és találó jelmezeket pedig Radmila Radijević készítette.

SINKOVITS Péter

Dolgozók, 1971. február 26., 8. sz., 9. p.

A LÉGSZOMJ ÉS JELKÉPEI

Deák Ferenc drámája, a Légszomj, amelynek nemrég-
gen láthattuk ősbemutatóját a Szabadkai Népszínházban,
nemcsak dramaturgiai-rendezői kérdések elé állítja a kri-
tikust, hanem gyakorlati-irodalomelméleti problémák
feletti töprengésekre is kényszeríti. Nem szólhat ugyanis
addig a dráma kínálta színpadi látványról sem, míg nem
tisztázta, hogy adott és nagyon is konkrét körülménye-
ink között a tudatkritikának hol is vannak a határai, az
író milyen mélyen áshat le, s a felhozott tapasztalatok-
nak melyik körét mutathatja fel anélkül, hogy maga ellen
hívná ki a társadalmi életnek azt az érzékenységet, amely
a múlt vonatkozásaiban a feledést gyógyírnak látja, s el-
sősorban a történetírástól várja a szót, nem pedig az író-
tól. Az írói elkötelezettségnek, esetünkben az angasztált
drámának a határai és lehetőségei a probléma, minthogy
Deák Ferenc drámája elkötelezett író alkotása, iránya
egészen konkrét, s nem hagy kétséget afelől, hogy nem
kisebb volt a célja, mint az, hogy a jugoszláviai magyar-
ság immár több mint negyed századát tömörítse egyetlen
dráma kétórás látványába – nem konkrét történelemként,
hanem tudattörténetként, hogy az önvallomásnak, az ön-
feltárulkozásnak egy sajátos drámai alakjában megláttas-
sa velünk, ami bennünk lakozik. S mi több: megidézni
akarja tudatalattinkat azokkal a traumákkal egyetemben,
amelyek bennünk lakoznak.

A Légszomj integrális szövege és színpadi változata között tapasztalható különbségek viszont arra figyelmeztetnek, hogy a tudatkritika kérdésében közelről sincsenek egységes nézetek, s lehetőségeit illetően is megoszlanak a vélemények. A szerzőnek az álláspontja ugyanis egyértelműbb és radikálisabb egy fokkal, mint a színpadi előadásé. Deákot mintha József Attilának A Dunánál című verse vezérelte volna, mondván, hogy „Elegendő harc, hogy a múltat be kell vallani...”, s ezért a kérdéseknek egy teljes körét vitte színpadra, s ezekből olyan kényes egyensúlyú angazsált drámát alkotott, amelyből ha egyetlenegyét is kiiktatunk vagy elhomályosítunk, a dráma figyelmének az irányát változtatjuk meg, jellegét és alapvető célkitűzéseit módosítjuk, s elég, ha a drámai hangsúlyokat elmozdítjuk, a dráma „jelentése” önmaga ellentétébe csap át. Ilyen drámai megoldás esetében tehát a tudatkritika, az angazsáltság fokának kérdése fölöttébb időszerű, s eddig legalább három feleletet is számon tarthatunk. Az egyik az íróé, a másik a színházé, a harmadik azoké, akik egyfelől szenzációt látnak Deák szövegének tabuk elleni mozzanataiban, másfelől aggályosan méricskélnek a dráma politikai felhangjait, eltér-e azoktól a normáktól, amelyek közéletünkben divatosak, s a részletek kiragadott bizonyítékait keresik.

Nem szabad azonban elfeledni, hogy Deák Ferenc, szerencsés írói leleménnyel, nem epikus drámát alkotott, amelyre különben a dráma „történetisége” csábította. A Légszomj ugyanakkor nem szimbolikus dráma sem, amelyre címe alapján gondolhatunk. Legpontosabban talán a „jelképek drámájának” nevezhetjük, amely egy sor konkrétumot, történelmi adalékot is elbír, ugyanakkor elvont is legalább olyan mértékben, hogy ez a lassan majd félévszázados történelem a maga gócpontjaival beleférhet

drámai keretébe, egységesülhet, s egyetlen család imaginárius tragédiájaként drámai látvánnyá szerveződhet. Deák „valósága” konkrét ugyan, egyben azonban játéksíkja a tudatban és a tudatalattiban húzódik, s mintha a kettő dialógusát tenné lehetővé a színpadi elképzelés két emelete, „földje” és „pokla” – a középkori drámák megoldása szerint – amikor is az „ember tragédiáját” a menny –, pokol – purgatórium hármasszínpadán lehetett szemlélni. A Légszomj családjának „egyetemes” és „emberi” története tehát Deáknál sajátos drámai formát kapott, s egy egész közösséget hivatott tudataként mintegy jelképezve tükrözni. Az epikus színház részeire bontva mutatta volna e tudattörténet egyes mozzanatait, egy új „ember tragédiáját” teremtve meg. Deák felfogásában ez a történelem egységes, megbonthatatlan, s csak teljességében érvényes, hiszen ellentmondásokról van szó, amelyek végigkísérték legújabb történelmünket. Jelképeket keres tehát Deák Ferenc, s mi az Ady-versek óta tudjuk, hogy az ilyenfajta jelkép nemcsak feloldja a valóságot, de erős szálakkal meg is ragadja, minthogy konkrét vonatkozások nélkül értelmetlenné, megfejthetetlenné válik, s jelentését elveszíti. A jelkép tehát a Légszomjban a demisztifikálás eszköze, még akkor is, ha tudjuk, hogy ugyanakkor a „misztifikáció” sem kerülhető el a jelképnek jelképvoltából következően: a konkrét eseménybe másképpen az általánosabb érvényű jelentést nem is lehetne „belevinni”. Deák Ferenc jelképei azonban nem a hősökben öltének testet, még ha azok is jelképek úgy is, ahogy családkép kap általános érvényt, s külön-külön is az „apában”, „anyában”, a „fiúk” temperamentumában, a „lány”, „Zsófi” és a meghalt testvér túlvilágiságában a lehetséges utak és sorgörbék változatait felrajzolja. Deák jelkép-konkrétumainak legfontosabb köre azonban a történelmi eseményekből áll össze, s az

egy esetben keresi az általános, sorsot példázható érvényt. „Mitológia” és „tabu” egyaránt ezekben mutatja meg arcát, s nem véletlen, Deák e drámájából fújja arcunkba tragikus légkörét sorsunk a változatoknak egy egészen széles skáláján.

Tiszteletet érdemlő tehát Deáknak az az ambíciója, hogy „sorsdrámánkat” alkossa meg. S minthogy sem szövege, sem előadása még nem „állapodott meg”, s nem merevedett meg, a kritika és a közvélemény közreműködésével, mintegy kollektív magatartásnak a hatása alatt, ezt a sorsdrámát meg is teremtheti. Sorsát ezért kell kísérnünk, ezért kell értelmezésében is segítenünk.

BORI Imre

Magyar Szó, 1971. február 27., 56. sz., 10. p.

BÚNTUDATUNK, KISEBBRENDŰSÉGI ÉRZÉSÜNK, MARCANGOLÓ LÁTOMÁSAINK TISZTÍTÓTŰZE

A Szabadkai Népszínház ódon falai mintha néhány órára megmozdultak volna, a máskor szilárd színpad is kibillent alapjaiból, s egészen a közönségig jött előre. A nézők egy pillanatra sem tudtak nyugton maradni: hol a feléjük áradó magvas mondatok, a jelentőségteljesen elharapott vagy megismételt szavak, hol az önként föltárlukozó vagy csak magukat sejtetni hagyó szimbólumok, hol meg a fölrázó, ingerlő, fokozott szerepet kapott zene nyugtalanították, sodorták magukkal őket.

Deák Ferenc új drámája, a Légszomj okozta ezt a fölbolydulást, zavarta föl a megszokott színházi esték langyos, békés nyugalmát. Színjátszásunk történetében először lépett eléink a sajátos körülmények között élő vajdasági magyar ember, hogy mozogjon, beszéljen, megmutassa valódi önmagát. Apáinkat, saját magunkat láthattuk viszont a színen, ítélezhattunk magunk fölött, mindannyian állást foglalhattunk: egyetértettünk vagy tiltakozhattunk. Bárhogyan is reagáltunk, nem akadt köztünk egy sem, aki ásítózva, közömbösen szemlélte volna az előadást.

Deák történelmünk legizgalmasabb, bennünket leginkább érintő és izgató szakaszát ragadta meg, s hozta eléink: a felszabadulás utáni negyed évszázad mozgalmas éveit. Azt vizsgálja maga is féltő izgalommal, hogyan éltük át a közelmúlt sokszor bonyolult, nehézségekkel teli ese-

ményeit, volt-e erőnk minden esetben becsülettel helytállni. Darabja a lehető legidősebb, a saját portánkon söpröget, s ha vádol vagy szidalmaz, akkor főleg velünk kapcsolatban teszi, bennünket ró meg a rosszul, gyámoltalanul leélt évek miatt. Egy vajdasági magyar parasztcsaládot helyez vizsgálódásának górcsőve alá, az ő mindennapjaikon, tunyaságukon, rettegésükön, szüntelen megalázkodásukon keresztül vetíti elénk az „obavezás” beszolgáltatási időszak félelemmel, szenvedéssel teli éveit, a szükségtelen és értelmetlen halált, majd a közelmúlt és a jelen bennünket legérzékenyebben érintő történéseit: a tiszai árvíz pusztítását, az elvándorlást, a kihalófélben levő magyar falvakat, s az erőtlent, tehetetlen próbálkozást a jobb után.

Deák legalapvetőbb kötelességének érzi, hogy felszínre hozzon olyan dolgokat, őt magát is, bennünket is marcangoló látomásokat, emlékképeket, amelyeket eddig okkal vagy ok nélkül nemigen mertünk kimondani.

Donát, a dráma eszmélő főhőse mindenáron szűk életterét kívánja tágítani, a múlt terhel, a környezet mozdulatlansága azonban a mellére nehezedik, áthatolhatatlan burkot von köré, amelyből, bármennyire is akar, képtelen kitörni. Küzdelmének kilátástalansága ellenére is tovább lázad, pörbe száll a szűk életteret köréje szabó gyámoltalan családjával, az öntudatukat, hitüket vesztett, kisebbségi érzések alatt nyögő övével. „Nem elég, hogy életemet tőlem távol és erősen elhatárolt emberek játsszák, most még ez is: húsz évvel ezelőtt rám szabták a világot”, mondja. „Jó, rendben van: kinőttem gatyát, nadrágot... kinőhettem időközben ezt a szabászatot is... Látni akarom, mekkorára nőtt a kezem, a lábam... Látni akarom talpon állva saját méreteim!!!”

Amíg a felső szintéren Donát küszködve, erőlködve próbálja szétfeszíteni börtönét, alant a parasztcsalád görccsös emlékeiből összeáll az utóbbi huszonöt év görccsölése, szüleink lépten-nyomon meghunyászkodásra kényszerített élete. „Én megdöglök a nyomorúságos kishitúségtek miatt”, vádol Donát.

Groteszk, torz világban mozognak Deák fehérre mázolt, szellemképű hősei, a csodálatosképpen mégis ismerős ez világ: a mi világunk. Itt söpörték le az utolsó szemig apánk padlásáról a búzát, itt áztatta el a vályogházakat a Tisza, itt kaptak „egy teherkocsi mosóport” gyorssegélyként az árvízkárosultak, innen vándorolnak el egész falvak munka után nézni, de itt kell s csak itt lehet az önmagára ébredő Donátnak is megkeresnie a maga, a magunk egészségesebb légkörét. A Deák-víziók, kínlódások a mi látomásaink, kínlódásaink. A múlt bűneit, az ősök baklövéseit nagyon sokan még ma is magunkban hordjuk kisebbségi érzés formájában, megtisztulásunk egyetlen módja, hogy végre bátran szembenézzünk a tényekkel, dolgainkat tisztázzuk magunk és mások előtt, leírjuk vagy kimondjuk őket. Nincs szükségünk kisebbségi érzéssel terheltlen nekiindulnunk dolgaink rendezésének, hiszen nagyon jól tudjuk, hogy nemcsak nekünk van tisztáznivalónk, hogy történelmünkön, népeink egymás közti viszonyán nemcsak az újvidéki „hideg napok” borzalma ejtett foltot, hanem másik oldalról a felszabadulás első napjaiban lejátszott bezdáni futballmérkőzés véres eseményei is. Dolgainkat végleg rendezni csak kölcsönös őszinteséggel, egyhangúan lehet.

„Meggyőződésem szerint a világon nincs még egy olyan jó alkotmány, mint a jugoszláv, amely ekkora teret adna a nemzetiségeknek”, írta Deák egy helyütt. „A tér

tehát megvan, végső ideje, hogy gátlások nélkül megte-
remtsük benne légkörünket is.”

Hőse ezt meg is kísérli, de sikertelenül: túl közel még a múlt, az ősök szolgálalkúsége és a saját szorongása is: va-
jon csakugyan nincs többé oka a kisebbrendűségi érzésre,
holott atyafiait a Tisza-parton csak késlekedve, hosszú
huzavona után segítették a testvérnépek irodalmában a
magyar lány még mai is egyet jelent a szajhával, lapja-
ikban fajtáját büntetlenül nevezhetik gyávának, nyúlzí-
vűnek. Donátban a lázadáson, a jobbat, mást akaráson
is átüt a bizonytalanság, idegenség, kitzasztottság érzése.
„Házad, barmod, gyermeked, istened és kenyered öntse
el az ősi nyirok”, mondja. „Ebből semmi senkinek nem
kell... Te sem kellesz! Te sem! Te sem!!!”

Mégsem csügged el, kemény, kitartó fajtából való,
szüntelenül keresi a szabadulás útját, tágtítja börtönének
falait. Ahogy azonban az életér tágulni kezd, a levegő
megritkul benne, s ez a ritka levegő – a mi levegőnk –
pusztulásra ítéli Donátot.

„Talpra állhatok, felegyenesedhetek, megtanultam a
valóságos méreteimet: de itt minden ÜRES!!!”, döbben
rá reménytelen helyzetére. El kell pusztulnia, mert nem
képes olyan légkört teremteni, amelyben a fulladás ve-
szélye nélkül, a múlt terheltségeitől megszabadulva, új
emberként élhetne övéivel. Harca, lázadása hiábavaló,
későn jött: a torz világnak mindenestül el kell pusztul-
nia. A felső szintér rázuhan az alatt vergődőkre, s agyon-
nyomja őket. Odafenn az utolsó leheletéig küzdő főhős
is kiszenved. Utolsó értelmes mondatait a közönséghez
intézi: „Miért várjátok azt, hogy én érthető, okos szavakat
mondjak, amikor ti érthetetlen, értelmetlen és oktalan
életet éltek!!!!... De egy bizonyos: együtt fulladunk meg
mindnyájan, kivéve, ha...” Nincs idő tanácsot, kiutat adni,

a teljes szellemi légszomj megöli a főhőst is. Ellenmegoldással nem szolgál, de világosan látjuk, másképp kell élnünk, mint ahogy elődeink s nagyobbára mi magunk is élünk, mert eddigi komplexusokkal, tétovázásokkal teli életformánk tarthatatlan, ha meg akarunk tisztulni, előrébb akarunk lépni, örökre el kell tűnnie a prés alatt.

Deák drámája nem hibátlan alkotás, vannak benne esések (főleg a második felvonásban lassul le a darab dinamikája), de becsületes, kristálytiszt művészi szándékkal íródott. A szerző szakított minden eddigi dramaturgiával, a jelképekből összeálló drámában nincsenek hézagöltő párbeszéddek két „robbantás” között, ő minden mondatával robbantani, színvállásra, állásfoglalásra akarja bírni a közönséget. Ez nagyrészt sikerült is neki, főleg a harmadik felvonásban, amelyben állandó feszültségben tudja tartani a nézőket.

A Szabadkai Népszínház együttese nagyon komolyan vette feladatát, s Virág Mihály rendezővel az élen felnőtt a drámához. (...)

Amikor a dráma végén a felső szintér rázuhan a színpadra, agyonnyomja a lent vergődőket, s a főhős is kisz szenved, az üvöltő hangáradatnak, a sinus-zenének egyszerre vége szakad. „Csend”, írja Deák a rendezői utasításban. „Semmi értelme a tapsnak.” A bemutató közönsége néhány döbbsent, feszült pillanat után mégis hosszú percekig tartó meleg, hálás tapsal köszöntötte drámairodalmunk legértékesebb, legbecsületesebb alkotását.

DUDÁS Károly

Képes Ifjúság, 1971. március 3., 1203. sz., 3–4. p.

RENDKÍVÜLI ELŐKÉSZÜLETEK
A Légszomj szombaton Újvidéken
– Deák Ferenc műve másodízben
a Sterija Játékokon – Sikert vár a rendező

A XVI. Sterija Játékok negyedik estéjén kerül közönség elő Újvidéken DEÁK FERENC *LÉGSZOMJ* című műve, amelyet VIRÁG MIHÁLY rendezésében a Szabadkai Népszínház magyar tagozata visz színre. A darab, amint bemutatásakor már megírtuk, különösen nagy érdeklődést váltott ki, értékeit, mondanivalóját illetően megoszlottak a vélemények. A körülötte kavargó viták bizonyítják, olyan mű született drámairodalmunkban, amely igazi színházi légkört tudott teremteni. A szabadkai együttes és Deák Ferenc sikere, hogy három éven belül már másodszor szereztek részvételi jogot az ország legjelentősebb színházi seregszemléjére.

– Milyen előkészületek előzik meg az együttes fellépését a Sterija Játékokon? – kérdeztük Virág Mihálytól.

– Mondhatnám úgy is, hogy rendkívüli előkészületek történnek, hiszen számunkra is nagy megtiszteltetés, hogy lassan állandó vendégei leszünk az országos fesztiválnak. Néhány főpróbát és három előadást tartunk az újvidéki fellépés előtt. Sportnyelven szólva arra törekszünk, hogy bejátszódjék a „csapat”. Tegnap Kanizsán, ma és holnap pedig Szabadkán lépünk közönség elé. Szombaton lesz az újvidéki fellépés. Lényegesebb változtatást nem eszközölünk, mert féltő, hogy megbontanánk az előadás egységét, és megbolygatnánk a színészek önbizalmát. Csak csiszolni, tökéletesíteni akarjuk a már meglévőt. Talán

szerénytelenségnek tűnik, de sokat várok ettől a fellépésünktől. Lelkiismeretesen készülünk, szeretnénk sikert aratni. Elsősorban az előadás sikeres fogadtatását remélem. Örölnénk, ha az újvidéki közönség telt házzal biztatná az együtttest.

G. [Gerold László]

Magyar Szó, 1971. május 27., 143. sz., 9. p.

Ma este a Sterija Játékokon
A LÉGSZOMJ
AZ ÚJVIDÉKI KÖZÖNSÉG ELŐTT

Az ország legjelentősebb színházi fesztiváljának, a Sterija Játékoknak negyedik napján kerül bemutatásra Deák Ferenc Légszomj című drámája, amelyet a Szabadkai Népszínház magyar tagozata mutat be Virág Mihály rendezésében.

– Évekig gyűjtöttem az anyagot ehhez a művemhez, olyan mozzanatokat kerestem, amelyek jellemzők az itt élő magyarok jelentős hányadára. Többek között tudni kell, hogy az idősebb nemzedékek, apáink, nagyapáink nagy számban vettek részt a munkásmozgalomban, ugyanakkor pedig mind kevesebb van belőlük ma a Kommunisták Szövetsége soraiban; tudni kell azt is, hogy az itt élő magyarok öngyilkosság szempontjából, ha nem is világ-, de „legalább” Európa-rekorderek – olvashatjuk a Sterija Játékok katalógusában Deák Ferenc nyilatkozatát. A Légszomj tehát elsősorban helyi, sőt nemzetiségi problémákról szól. Azt igyekszik bizonyítani, hogy előítéleteinkkel, múltunkkal, hibáinkkal elsősorban önmagunknak kell leszámolnunk.

Deák Ferenc művét ma este az újvidéki színpadon Salamon Sándor, R. Fazekas Piri, Barácius Zoltán, Kasza Éva, Ábrahám Irén, Szél Péter, Apró Ernő, Medve Sán-

dor, Albert János, Godányi Zoltán és Sánta P. Lajos kelti életre. A díszleteket a szerző és Hupkó István, a jelmezeket Radmila Radojević tervezte. A darabhoz, amely még ebben a rangos mezőnyben is joggal tarthat nagy érdeklődésre számot, Király Ernő írt kísérőzenét.

Magyar Szó, 1971. május 29., 145. sz., 13. p.

XVI. Sterija Játékok MEGÉRTŐ FOGADTATÁS Kritikusok Deák Ferenc művéről a fesztiváli előadás után

A Sterija Játékok hagyományához tartozik, hogy minden előadás után – a következő nap délelőttjén – a kritikusok és a színházi szakemberek kerekasztal-értekezleten elmondják véleményüket az esti produkcióról – a darabról, a rendezésről, a színészek játékáról. Tegnap délelőtt hallhattuk a véleményeket Deák Ferenc Légszomj című művéről, melyet a Szabadkai Népszínház magyar tagozata mutatott be a fesztiválon.

Az elhangzott vélemények szerint a Légszomj az első előadás az idei Sterija Játékokon, amely felkavarta a kedélyeket. A róla folytatott beszélgetés változatosabb, gazdagabb volt az eddigieknél, s mintegy két óra hosszat tartott. Ehhez nyilván hozzájárult az is, hogy részt vett benne a szerző, Virág Mihály rendező és az együttes két tagja, Salamon Sándor és R. Fazekas Piri is.

Milosav Mirković belgrádi kritikus szerint az idei játékokon két kimondottan mai tárgyú, és korszerű színpadi formanyelven készült előadás szerepel. Az egyik Deák Légszomja, amely több rétegű, bonyolult dráma, s talán kevésbé kommunikatív, érthető az átlagnéző számára, mint a hagyományos felépítésű művek, de ennek ellenére érdekes és igen időszerű. Deák egy kisebb közösség világát mutatja be, s a rendező ezt általános érvényűvé teszi.

Virág Mihály beszélt Deák művének előkészületeiről és saját elképzeléseiről. Tájékoztatta a jelenlevőket mun-

kájáról, ecsetelte a Légszomj világát, s ismertette rendezői elvét, hogy állandóan a korszerűséget keresse, a legújabb színházi formanyelven közvetítse a mű mondanivalóját.

Voltak, akik Deák előző művével, az Áfonyákkal vették össze a Légszomjat. És szinte minden alkalommal az újabb mű, a Légszomj odalára billent a mérleg. Ez mélyebb nyomot hagyott a nézőben, megrázóbb, elgondolkodtatóbb, mint az Áfonyák.

A mű dicséretére szolgál – mondták többen is –, hogy merészen szembenéz a problémákkal, önkritikai jellegű, s ugyanakkor figyelmeztet arra is, hogy a teljes felszabadultsághoz, a gátlások nélküli élethez az egész közösség megértése és önzetlen segítsége szükséges. Néhányan megemlítették, hogy érdekes lenne, ha szerbhorvát nyelvű színházak műsorán is helyet kapna Deák műve, vagy ha más ajkú drámaíróink is hasonló merészséggel és nyiltan szólának saját környezetükről.

A változatos vita végén a mű nyelvi megoldásairól és a fordítás hitelességéről meg erőteljességéről mondtak véleményt a jelenlevők. Lényegében megértéssel fogadták Deák művét és a szabadkai társulat produkcióját, elismerték tartalmi időszerűségét, és formai korszerűségét.

G. [GEROLD László]

Magyar Szó, 1971. május 31., 147. sz., 5. p.

Bemutatjuk Deák Ferencet
LÉGSZOMJ
Kiprovokálta: Szeles Károly

Kedves olvasó, engedje meg, hogy bemutassam, a neve még mindig Deák Ferenc. Azt állítja, hogy Novi Ittabén született. Becsületszavát adta, hogy Újvidéken elvégezte az iparművészeti középiskolát. Lehet, hogy nem hiszik, de komolyan mondom, hogy eddig írt verseket, írt prózát. Sőt fest, majd kerámiákat is készít. Ne lepődjenek meg, de az Újvidéki Rádiónál az „Üzlet” című hangjátékával díjat is nyert. Szabad idejében írt egy drámát „Áfonyák” címmel. Ő nem akarta, de a sors úgy hozta, hogy ezzel a művével Sterija-díjat kapott. Úgy látszik, hogy azóta igen szomjas, mert a második drámájának a címe a „Légszomj”. Furcsa egy ember, igaz-e?

Éppen ezért a szokásos kérdéseket hagyjuk ki, és kérjük meg Deák Ferencet, írjon számunkra egy egyfelvonásos komédiát, amelyben ő lesz a főszereplő.

A kérésnek eleget tett, a függöny felgördült.

L é g s z o m j

A DARAB akkor kezdődik, amikor a függöny legördül, a közönség épp hogy helyet foglalt és elfogyasztja elemózsiáját. A nézőtér várakozik és kérdően tekintget, közben bejönnek a cosinus-hangok, őgyelegnek egy kicsit, a közönséget a frász kerülgeti. Ez a jó, ez a szerző célja. A függöny mögött közben nagyban folyik a dráma:

a főszereplő a bal színtérre üvölt, elég jól csinálja. (Nem csoda: gyakorolta eleget. Persze, eddig sikertlenül.) Időközben a nézőtérrel kipumpálták a levegő egy részét, és a legyek fuldokolni kezdenek. A közönség játszi könnyedséggel fogdoshatja őket, ha akarja. De nem akarja. Meg van terhelve. Befejezte az elemózsia első részének eltisztogatását, és most a kijárat felé veti magát, ám ott a tangens-hangok várják, kegyetlenül rohamozva a dobhártyájukat. Ez azonban nem jelent különösebb akadályt akkor, ha az embernek meg kell inni egy vagy két hosszúlépést. A szerző, alias főszereplő is ott van és tovább üvölt. Ezt mindenki méltányolja, de az italért azért neki is sorba kell állnia. Nem baj, épp az volt a célja.

AMIKOR MINDENKI bevette a maga italát, és tiszteletét tette a vécés néninél, kezdődik a második felvonás. A függöny megint legördül, a főszereplő most már komótosabban mozoghat, ha akar: amíg ő fröccsözött a felső bal színtér leszakadt a középső bal színtérre, és így megnövekedett a komfortja. Ám neki ez még mindig semmi! Csak ül és üvölt. Ez a célja. A nézőtér a helyzet változatlan: a legyek még mindig szomjaznak. Az úri közönség prefizik vagy mit csinál... időközben megint pumpálnak ki egy kis levegőt, ez jól tesz a gazdasági viszonyoknak: kevesebb légy döngicsél felelőtlenül önmagának.

AZ ALSÓ SZÍNTÉREN ekkor fölkapja fejét GLB (Gál Laci bácsi), és belekezd monológjába:

GLB: Matt!

Szerző: Nem baj!

GLB: Ezer éve nem láttalak, te zseni!

Szerző, alias zseni: Pestre akartam menni Veled.

GLB: Mondd meg nekik: nem megyek! Majd ha nálunk is éjjel lesz nappal, mint nálam, akkor esetleg... Így

semmi esetre. Apropos: nyertél-e valamilyen díjat a héten?

Szerző, alias zseni: Már két hete semmi: mintha elvágta volna.

A KÖZÖNSÉG megint megrohanja a kijáratot, aztán a klubot, de az absztinál. Mert Varga József is absztinál. A főszereplő most megint üvölt, és megint mindenki méltányolja, de ital nincs. Nem is kell – mondja a zseni, van nekem otthon!

A dráma végén a főszereplő, alias szerző, alias zseni fetreng és nyüszít. A közönség boldog, de nem érti... Nem baj: ez a szerző célja. Elérte. Vlaovics József és a Tartományi Művelődési Közösség megvonta tőle bizalmát. Ettől végül is kiszenved. A legyek fellelegeznek, a közönség lesöpri magáról a morzsát, és megy a virágüzletbe koszorúért. De az zárva van. Ez épp így kell: a szerző így akarta, ez volt a célja.

U.i. ez csak színopszis, de nem pályamű!!! A végleges változat esetleg a közzéadásán található, ha még van belőle. Nem tudom.

SZELES Károly

7 Nap, 1971. június 25., 27. sz., 12. p.

LÉGSZOMJ
ŐSBEMUTATÓJÁNAK SZÍN LAPJA

NARODNO POZORIŠTE – NÉPSZÍNHÁZ
S U B O T I C A

Jubiláris évad 1970/71.
1971. február 19-én este 19.30 órakor
ő s b e m u t a t ó

DEÁK FERENC
L É G S Z O M J
Dráma 3 részben

Díszlet: Deák Ferenc, Hupkó István

Jelmez: Radmila Radojević

Lektor: Ágoston Mihály

Zene: Király Ernő

Hangfelvevő: Fece Iván

Rendező: VIRÁG MIHÁLY

Ügyelő: Sebestyén Tibor

Súgó: Bácskai Mária